

ROOKDUIVEL

HUIB BILLIET

ROOKDUIVEL

een bekentenis
over roken, tabak en pijp

Opgedragen
aan Kobe

VOORWOORD

Oei! Een boek over roken, tabak en pijp. Laten we maar meteen een misverstand wegnemen. Ik snap paffende bondgenoten maar zal geen mens tot het veroordeelde gedrag aanvuren. Ik waak erover om niemand te hinderen. Uit mijn pijp dwaalt op gezette tijden rook maar ze gaat niet mee op wandel, op vriendenbezoek of naar een feest. Aan stoeproken doe ik niet. Er is geen drang om al na de soep de benen te nemen voor een vluchtig trekje. In huis is mijn werk-kamer de enige plaats waar ik een pijp opsteek. Zelfs in de tuin blijf ik ermee op afstand als er anderen in de buurt zijn. Ik behoor dus tot de club van voorbeeldige rokers.

Literator Richard Klein toont met zijn boek *De goddelijke sigaret* aan dat je bloemrijk en genuanceerd over roken kunt schrijven zonder de tabakshaters in de gordijnen te jagen. Hij prijst rookwaar om het sociaal en cultureel nut, om de bijdrage aan werk en vrijheid, om de geboden troost en de duistere schoonheid. Maar hij houdt ook rekening met de mogelijkheid dat rokers door zijn boek een nieuwe kijk op hun verslaving krijgen, als eerste stap om tot een definitieve ommekeer te komen. Bij de auteur kwam de kentering er na het schrijven van zijn boek. Hij stopte met roken.

Ook ik stel mijn pakt met de rookduivel met de regelmaat van een haperende klok in vraag. En ik vind schrijven prettig. Welnu dan, vroeg ik mij af, wat is er te verliezen. Ik blader in de geschiedenis van tabak en pijp maar ik hou ook in een autobiografisch geschrift een vergrootglas boven mijn rookervaringen. Ik zet

mezelf schaamteloos te kijk. We zien wel wat er naderhand van de urgentie van het roken overblijft. Het merkwaardigste dat er kan gebeuren is dat mijn boek eindigt met een treurzang op de pijp en aan de mooie lippen van mijn levensgezellin een glimlach van opluchting ontlokt.

BRAAF MEISJE

In mijn piepjonge jaren ben ik vertrouwd met duivels. Ze maken hun opwachting in de nachten bij mijn grootmoeder. Via een raampje in de voordeur dringen ze het huis binnen, zweven eerst door de gang en stormen vervolgens dreigend de trap op naar de bovenkamer. Ik probeer die geniepige wezens tegen te houden, maar ze verschijnen toch aan mijn bed, waarna ik bezweet en met de handen voor mijn ogen angstig wakker schrik. Na meer dan een halve eeuw durven ze nog altijd mijn slaap verstoren.

De rookduivel probeer ik niet af te wenden. Hij grijpt me bij de lurven als ik vier jaar een tiener ben. Ik heb een wat vreemd plat pijpje. Met een flinke draai aan het gebogen steeltje past het in de borstzak van mijn hemd. Niet dat het verborgen moet blijven. Wat zou een verbod uithalen bij een halfwas die moeite heeft met dwingende autoriteit? Mogelijk denken mijn ouders dat het een van mijn bokkensprongen is en hopen ze dat het me zo misselijk maakt dat ik het opgeef. In diezelfde overtuiging verplichten ze een jongere broer op een keer de sigaar die hij gejat had tot het bittere eind op te roken.

Hoe dat Italiaans vestpocketpijpje in mijn handen is terechtgekomen, ben ik vergeten. Ik kreeg het zeker niet van mijn sigarettenrokende vader. Evenmin van mijn tabakpruimende grootvader. Indien ik het bewaard had, was het nu samen met het oude Roskopf-vestzakhorloge dat mijn grootvader mij cadeau deed, een symbolisch nalatenschap geweest: enerzijds de voortschrijdende tijd die onafwendbaar naar de dood tikt, anderzijds het gevoel van stilstaande tijd

die zo vaak met het rustig roken uit een pijp geassocieerd wordt.

Versneden tabak bepotelen en verbranden roept bij mij geen weerzin op. Ik ben grootgebracht op een kwekerij van groenten en bloemen en vertrouwd met de geur van humus, fermentatie en de rook en as van plantresten. Overigens, een paradijs voor kattenkwaad. Iemand moet mij Clan aangeraden hebben, een mengeling van verschillende tabaksoorten. Onhandig duw ik een plukje in mijn pijpje en verzamel de moed om rook in de lucht te blazen. Omstaanders reageren op de karamellengeur met jolige commentaren over Popeye, Madame Pheip en Sherlock Holmes (die dat soort tabak nooit in zijn kalebaspijp had willen stoppen). Gedurig controleer ik of er nog iets smeult. Ben ik duizelig geworden? Raakt mijn maag in de war? Wankelen mijn benen? Geen idee, maar zoals de Franse schrijver Spire Blondel in *Le livre des fumeurs et des priseurs* laat verstaan: een pijp is een braaf meisje, we vergeven haar de eerste bruuskheid en blijven haar trouw tot de dood, 't is te zeggen, tot ze de geest geeft of door ongelukkig handelen spoorloos verdwijnt.

EIGENZINNIGHEID

Wanneer zestienjarige tieners in Taiwan de overgang naar de volwassenheid maken, offeren priesters in de gewijde tempel rookwaar aan de voorvaderen. In Afrikaanse landen inhaleren jongeren tabaksrook als tijdloze band met de mysteries van het universum en krijgen ze een tatoeage als beloning. Bij mij, niets van dit alles. In het moderne Europa, waar de *rite de passage* bijna van elke culturele markering ontdaan is, zoek ik het zelf uit. Ik loop nog in korte broek maar met een pijpje in mijn mond voel ik me heldhaftig, een man.

Waarom een pijp en niet sigaretten, waar in die tijd zelfs succesrijke sporters als Eddy Merckx reclame voor maken? Ik wil niet doen wat de meerderheid doet. Ook die karaktertrek zal ik blijven meeslepen. Hippies en provo's demonstreren met een pijp in de mond verzet en tegencultuur. Ik ben jong en ook ik wil me afzetten. Ik schrijf met mijn linkerhand en trek het streepje van de letter t tegen de schrijfrichting in. Ik plaats vork en mes tegendraads, maak komaf met mijn Frans klinkende doopnaam Hubert en hou net zo eigenzinnig mijn gitaar omgekeerd zonder de positie van de snaren te spiegelen. Het klankvoordeel van linkshandig muziek maken met normale gitaristen blijkt later. O, ja, en ik hoor overal dat de pijp minder schadelijk is dan sigaretten.

Na de eerste gefundeerde studies over de relatie tussen tabak en longkanker stelt men in de jaren vijftig in Engeland maatregelen voor om rokers van de dodelijke sigaret naar de pijp te doen grijpen. Ze is een uitdrukking van de mannelijkheid en bevordert

de aantrekkelijkheid voor de andere sekse: ‘Smoke a pipe and win the girl of your choice’, zo klinkt het dan. Dat schrijft Arie Drogendijk. In de jaren zeventig is hij arts en gewoon hoogleraar sociale geneeskunde. Op de omslag van zijn boek *Verstandig roken* staat een subtiele afbeelding van een sigaar en een pijp. Dat laat geen twijfel over de strekking van zijn betoog. Hij plaatst kanttekeningen bij elk argument over de schadelijkheid van roken en besluit met het advies om op sigaar of op pijp over te schakelen.

Het is geen toeval dat ook Nederlandstalige publicaties verschijnen die zich tot pijpokers richten. In *Pijpenbrevier voor allen die de kunst van het roken be-minnen* is Joachim Frank nog overtuigd dat het pijp-roken op een nieuwe gulden tijd uitloopt. Zo’n vaart loopt het dan niet. Voor een koptitel als ‘Pijproken is hot’ is het wachten tot 2017, nadat die liefhebberij in Nederland zelfs op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed staat. In *Het goede leven, pijpen en pijptabak* besluit auteur Ron van ’t Hoff met een citaat van een wetenschapper die overtuigd is dat de berichten over de werking van nicotine op het zenuwstel, op niet-rokers meer indruk zullen maken dan op rokers. De tijd zal hem nog voor een groot deel gelijk geven. Maar in die jaren gaat al dat getheoretiseer aan mijn aandacht voorbij. Hoe het zit met die minder schadelijke pijp zal ik jaren later ontdekken.

VOORBEELDEN

De pijpokers die mij omringen zijn ideologisch niet uit hetzelfde hout gesneden, maar ze zijn allemaal talig, kunstminnend en creatief. Elke zaterdag haast ik me naar het poppentheater Magie in de Gentse wijk Brugse Poort. Met een pijp in zijn mond trekt Henri Maeren aan de touwtjes. Wanneer er vechtende ridders of duivels aan te pas komen, laat hij tabaksrook via het zijdecor in de zaal walmen. (Dat zou hij vandaag eens moeten proberen!) Om de spanning op te drijven, voegt hij er muziek aan toe. Dat orkestraal geweld zal ik later herkennen als *Die Walküre* uit *Der Ring des Nibelungen* van Richard Wagner en het altijd in verband brengen met Henri, Pierke en rook uit een pijp.

Op school kan ik het goed vinden met meester Alfons Charels. Hij heeft een tijdje in Congo geleefd en brengt het vak geschiedenis zo boeiend dat het me blijvend zal interesseren. Elke dag fietst hij van Drogen naar Gent, een pijp in de mond, een rookwolk achter zich aan. Zijn bijnaam ligt voor de hand. In het winkeltje waar hij zijn Semois Florina koopt, haal ik dezelfde tabak.

Op zondagnamiddag is er de KSA. Die katholieke jeugdbeweging draagt schone principes uit onder de arbeiderskinderen: openbare zedelijkheid, kuisheid, gehoorzaamheid en gezag. Daar zie ik priesters en leiders pijproken. Leider Freek Neiryndck loopt in de kijker en introduceert me in de theaterwereld. We schrijven samen liedjes en ik begeleid hem op gitaar tijdens de Gentse Feesten. Als hij in het links-rebelse kamp terecht komt en verhuist naar de dan nog scheef bekeken volkswijk Patershol durf ik hem af en toe opzoeken om alles te vernemen over zijn heldendaden, zeg maar om er 'mijn licht op te steken'. De uitdrukking gaat terug tot de tijd dat er nog geen lucifers bestonden en een pijproker bij een andere een beetje vuur nam om er zijn eigen pijp mee op gang te trekken. Van Freek neem ik ook een beetje vuur van zijn opstandigheid over.

In het muziekconservatorium kijk ik op naar de pijproker Godfried-Willem Raes. Terwijl ik het abc leer van de muziek (mijn eerste passie) verzet hij zich tegen de traditionele concertcultuur. Hij krijgt het aan de stok met de docenten en de directie. De laatste keer dat ik hem op school spreek, maakt hij plannen voor de uitvoering van de *Negende Symfonie voor bastrom en cimbaal* van de Slovaakse experimentele